

Anna Obara-Pawłowska

(Maria Curie-Skłodowska University, Poland)

<https://orcid.org/0000-0002-5507-4336>

e-mail: anna.obara-pawlowska@mail.umcs.pl

Wizje genezy Polski w polskim piśmiennictwie wieków średnich. Uwagi na temat książki *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji* Czesława Deptuły

Views on Poland's Origins in Polish Medieval Writings. Comments on *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji* (Historical Beginnings in Polish Medieval Historiography: Issues of History's Ideas, Concepts, and Narratives) by Czesław Deptuła

ABSTRACT

The aim of the review article is a discussion on a book by Czesław Deptuła, *Historical Beginnings in Polish Medieval Historiography: Issues on Ideas, Concepts, and Narratives* (*Początki dziejowe w Polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń*

PUBLICATION INFO			
			e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
			
THE AUTHOR'S ADDRESS: Anna Obara-Pawłowska, the Institute of History of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, 4A Maria Curie-Skłodowska Square, Lublin 20-031, Poland			
SOURCE OF FUNDING: Statutory Research of the Institute of History of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin			
SUBMITTED: 2022.08.02	ACCEPTED: 2022.11.10	PUBLISHED ONLINE: 2022.12.14	
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh		EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl	
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS		 EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES	

i narracji). The publication consists of articles already announced by the scholar in writing, included in various academic journals and collective volumes. The leitmotiv of the reviewed volume presents broadly understood views on Poland's origins, presented in the native historiographic works from the Middle Ages. The discussed articles not only recall the most important findings carried out by the medievalists from Lublin, but, collected together, they also provide a necessary context for studying the main directions of C. Deptuła's academic inquiries and scholarship.

Key words: Czesław Deptuła, scholarly output, Poland's origins, historiography, Middle Ages

STRESZCZENIE

Celem artykułu recenzyjnego jest omówienie książki *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji* autorstwa Czesława Deptuły. Na publikację składają się artykuły już ogłoszone drukiem przez badacza, zamieszczone w różnego rodzaju periodykach naukowych i monografiach zbiorowych. Motywem przewodnim recenzowanego tomu są szeroko pojmowane wizje początków Polski ukazane na kartach rodzimych utworów historiograficznych doby średniowiecza. Omawiane teksty nie tylko przypominają najważniejsze ustalenia poczynione przez lubelskiego mediewistę, ale także – zebrane w jednym miejscu – zapewniają niezbędny kontekst dla poznania głównych kierunków dociekań naukowych czy warsztatu badawczego Czesława Deptuły.

Słowa kluczowe: Czesław Deptuła, dorobek naukowy, początki Polski, historiografia, średniowiecze

Przedmiotem prowadzonych tu rozważań jest zbiór tekstów autorstwa Czesława Deptuły, znamienitego badacza związanego z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, specjalizującego się w dziejach średniowiecza. Omawiana publikacja, zatytułowana *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji*, ukazała się w 2022 r. nakładem lubelskiego wydawnictwa Werset. Teksty tu zamieszczone ukazywały się na kartach różnych periodyków naukowych oraz prac zbiorowych w latach 1968–2006. Tym samym książka wpisuje się w praktykowany już od dłuższego czasu w naukach historycznych trend wznawiania wcześniej opublikowanych, i dzięki temu dobrze rozpoznanych w środowisku naukowym, artykułów konkretnego badacza. Zazwyczaj publikacje tego typu pojawiają się przy okazji jubileuszy pracy naukowej czy jako podsumowanie dorobku naukowca¹. Niewątpliwą za-

¹ Jako przykłady publikacji książkowych poświęconych tematyce średniowiecza, na które składają się artykuły już opublikowane, można wymienić: B. Kürbis, *Na progach historii: prace wybrane*, Poznań 1994; eadem, *Na progach historii II: O świadectwach do dziejów kultury Polski średniowiecznej*, Poznań 2001; H. Samsonowicz, *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, Wrocław 2009; T. Dunin-Wąsowicz, *Drogami średniowiecznej Polski. Studia z dziejów osadnictwa i kultury*, Warszawa 2011; A. Sochacka, *Regimen, dominium, societas*

letą tego typu wydań jest to, że w jednym miejscu zgromadzono krótsze pod względem objętościowym prace z jednego czy kilku blisko ze sobą związanych obszarów tematycznych. Jest to o tyle cenne, że – mimo postępującego procesu digitalizacji i upowszechnienia wydań elektronicznych wielu periodyków naukowych – nie wszystkie czasopisma doczekały się łatwo dostępnych wersji cyfrowych. Prawidłowość ta w jeszcze większym stopniu dotyczy monografii zbiorowych, niezwykle licznych w ostatnich dwóch–trzech dekadach. W przypadku tych ostatnich, zwłaszcza wydawanych w niszowych wydawnictwach o niewielkim nakładzie, dotarcie do interesującego tekstu bywa utrudnione, przez co nierzadko umyka on uwadze szerszego grona odbiorców. Zagadnienia „wizji początków” państwa/monarchii i pierwszej dynastii zawarte na kartach utworów historyograficznych średniowiecznych autorów tworzących na ziemiach polskich od wielu lat budzą zainteresowanie badaczy². Zebranie, przypomnienie

Nobilium. Z dziejów gospodarki, administracji i polityki w Lubelskiem w średniowieczu, Lublin 2014; W. Iwańczak, *Świadkowie historii? Średniowiecze w dziejopisarstwie Europy Środkowej dawniej i dziś*, Kraków 2019.

² J. Banaszekiewicz, *Podanie o Piaście i Popielu. Studium porównawcze nad wczesnośredniowiecznymi tradycjami dynastycznymi*, Warszawa 1986; idem, *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, Wrocław 1998; idem, *Podanie o Lestku i Złotniku. Mistrza Wincentego „Kronika polska” I 9, 11, „Studia Źródłoznawcze” 1987, 30, s. 39–50; idem, Gall Anonim – tradycja historyczna Piastów jako wykład o początkach rodu-dynastii i Polski, w: *planie podobnych realizacji dziejopisarskich XII stulecia*, w: *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 1, red. J. Banaszekiewicz, A. Dąbrowka, P. Węcowski, Warszawa 2018, s. 241–267; idem, *Mistrz Wincenty i naśladowcy – wizje najstarszych dziejów Polski XIII–XV wieku*, w: *Przeszłość*, s. 269–306. Omówienie zagadnienia mitów genetycznych w interpretacji C. Deptuły i J. Banaszekiewicza, zob.: P. Żmudzki, *Spór o analizę struktur podań i mitów dotyczących „Początku” Polski (na marginesie książek Jacka Banaszekiewicza i Czesława Deptuły*, „Przegląd Historyczny” 2002, 93, 4, s. 451–471. Oprócz przywołanych prac Jacka Banaszekiewicza w tym miejscu można przywołać teksty m.in. Edwarda Skibińskiego (*Początki Polski w Kronice polskiej i w Kronice Dzierzwy*, w: *Cognitioni gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane Profesorowi Jerzemu Strzelczykowi*, red. D.A. Sikorski, A.M. Wyrwa, Poznań–Warszawa 2006, s. 195–203; Wanda i Lubosza. Mit i motyw – kilka uwag o budowie książki opowiadań w tekstach kronik średniowiecznych, w: *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce. Katalog wystawy*, red. L. Wetesko, Poznań–Warszawa 2006, s. 31–39; *Przemiany władzy. Narracyjna koncepcja Anonima tzw. Galla i jej podstawy*, Poznań 2009; *Kronikarze polscy o początkach państwa*, w: *Tradycje i nowoczesność – początki państwa polskiego na tle środkowoeuropejskim w badaniach interdyscyplinarnych*, red. M. Danielewski, M. Matla, H. Kóčka-Krenz, Poznań 2016, s. 11–40), Przemysła Wiszewskiego (*„Domus Boleszlai”. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 r.)*, Wrocław 2008; *Vere Polonia ceca prius erat... Process of nation-making in the “Chronicle” of Anonymous called Gallus (1st half of the 12th century)*, w: *La nació a l’edat mitjana*, red. F. Sabaté, Lleida 2020, s. 91–112), Piotra Węcowskiego (*Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków 2014; *Uwagi na temat początków Polski w pamięci**

i – w większości przypadków skomentowanie – w jednej publikacji pomniejszych tekstów odwołujących się do tej tematyki, jest jak najbardziej zasadne oraz potrzebne.

Książka, oprócz *Wprowadzenia* (autorstwa Leszka Wojciechowskiego) i *Słowa wstępnego*, napisanego przez C. Deptułę, została podzielona na cztery części. Wybór poszczególnych artykułów został dokonany przez samego autora. Kierował się przy tym chęcią zaprezentowania wyników swoich dociekań reprezentujących różne kierunki jego zainteresowań badawczych. Zaliczył do nich takie zagadnienia jak: mit genezy Polski, miejsce Polski we wspólnotach etnicznych, kształtowanie się świadomości narodowej, ideologia władzy czy wzorce osobowe elit³. Niezwykle ciekawym i wartościowym pomysłem było umieszczenie po niektórych artykułach części nazwanej addenda, czyli dodatków, uzupełnień. Jak zaznaczono, „są to oddzielne teksty z własną numeracją przypisów. Nie wolno ich traktować jako pozycji samodzielnych ani też jako części starych artykułów”⁴. Zostały one pomyślane jako przestrzeń, gdzie można dokonać pewnych wyjaśnień koncepcyjnych reedytowanych artykułów, podzielić się własnymi komentarzami i uwagami na ich temat czy w końcu zasygnalizować nowe pytania badawcze, jakie po latach pojawiły się w wybranych obszarach tematycznych. Niejednokrotnie czytelnik odnajdzie tu wskazówki bibliograficzne odnoszące się do publikacji innych badaczy, które zostały przez autora uznane za szczególnie istotne dla danego tematu. Objętość poszczególnych dodatków jest różna. Liczą one od 37 stron do dwóch zdań. W przypadku czterech tekstów odautorskie uzupełnienia nie zostały dołączone.

Pierwsza część pracy została zatytułowana *Wokół wizji Początku w kronikach polskiego średniowiecza*, składa się z trzech artykułów. Są to: *Średniowieczne mity genezy Polski*⁵ (s. 21–58; addenda, s. 59–78), *Metropolis. Z zagadnień mitu genezy stolic w Europie słowiańskiej*⁶ (s. 79–114; addenda, s. 118) oraz *Problem mitu monarchy – dawcy żywności w Polsce średniowiecznej. Na przykładzie podania o Piaście* (s. 119–137)⁷. Zagadnienie związane z genezą, szeroko pojmowanymi początkami, stanowią jeden

historycznej w późnym średniowieczu, w: *Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu*, red. S. Gawlas, P. Żmudzki, Warszawa 2017, s. 283–312).

³ C. Deptuła, *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji*, Lublin 2022, s. 11.

⁴ *Ibidem*, s. 14.

⁵ Tekst ten po raz pierwszy ukazał się w czasopiśmie „Znak” 1973, 25, 11/12.

⁶ Artykuł pierwotnie został zamieszczony w „Rocznikach Humanistycznych” 2001, 49, 4, s. 5–49.

⁷ Pierwszym miejscem publikacji tekstu były „Zeszyty Naukowe KUL” 1975, 18, 3, s. 41–56.

z wiodących tematów badawczych lubelskiego historyka od zarania jego kariery naukowej⁸. Ustalenia C. Deptuły zawarte w tekstach tej części książki są kluczowe dla zrozumienia jego metody interpretacji średniowiecznych wizji genezy państwa czy ludu, kreującej tożsamość większych zbiorowości. W pierwszym z przywołanych artykułów badacz, odwołując się i podejmując dyskusję z ustaleniami poczynionymi przez Krzysztofa Pomiana o powiązaniach między średniowiecznymi opowieściami o początkach państw/narodów a ówczesną filozofią i teologią⁹, wyodrębnił trzy rodzaje mitów genetycznych obecnych w polskich zabytkach historiograficznych wieków średnich. Zalicza się do nich mit dynastyczny (przekazany i utrwalony w świadomości zbiorowej kolejnych pokoleń przez Galla Anonima), imperialny (sformułowany przez Wincentego Kadłubka) i etniczno-terytorialny (wyrażony w kronice Dzierzwy i XIV-wiecznej tzw. interpolacji słowiańskiej dołączonej do kroniki wielkopolskiej). Przeprowadzona przez historyka erudycyjna analiza średniowiecznych podań o początkach Polski dowiodła, że posiadały one odpowiedni potencjał, by stać się istotnym komponentem rozważań nad tożsamością Polaków nie tylko w tej epoce, ale także w stuleciach późniejszych. Lektura zabytków historiograficznych polskiego średniowiecza w porządku chronologicznym pozwala ponadto stwierdzić postępującą aktualizację oraz ubogacanie treści tych podań. Zabieg ten nie prowadził jednak do porzucenia starego mitu, „lecz się z nim uzgadnia lub go sobie podporządkowuje na drodze określonej interpretacji” (Addenda do *Średniowiecznych mitów genezy Polski*, s. 61). Dla ukształtowania tożsamości monarchii „młodszej Europy” ważne były próby wyjaśnienia genezy ich stolic. Badania C. Deptuły dowiodły, że pierwsi kronikarze Rusi, Czech i Polski wiązali początki głównych ośrodków z narodzinami poszczególnych państw i dynastii nimi

⁸ Wystarczy przywołać jego dysertację doktorską, *Początki grupy brzeskiej premonstratensów polskich*, obronioną na Uniwersytecie Warszawskim w 1967 r. (mps BKUL, 1967), habilitacyjną Galla Anonima *mit genezy Polski. Studium z historiozofii i hermeneutyki symboli dziejopisarstwa średniowiecznego* (Lublin 1990, wydanie drugie: Lublin 2000) czy monografię *Archanioł i smok: z zagadnień legendy miejsca i mitu początku w Polsce średniowiecznej*, Lublin 2003. Wyartykułowany problem badawczy, w mniejszym lub większym zakresie, był również podejmowany w wielu innych pracach lubelskiego historyka, poświęconych początkom różnych instytucji kościelnych i świeckich (C. Deptuła, *Zagadnienie początków kolegiaty św. Michała w Płocku*, „Notatki Płockie” 1959, 13–14, s. 36–43; idem, *Z badań nad początkami kanoników regularnych w Polsce (Najnowsze prace polskie)*, „Roczniki Humanistyczne” 1961, 10, 2, s. 178–184; idem, *Początki klasztorów norbertańskich w Dłubni-Imbramowicach i Płocku*, „Roczniki Humanistyczne” 1968, 16, 2, s. 5–35; idem, *Geneza zamku czorsztyńskiego i jego roli w regionie Pienin – legendy, domysły i fakty*, „Prace Pienińskie” 1995, 7, s. 4–16).

⁹ K. Pomian, *Przeszłość jako przedmiot wiary*, Warszawa 1968.

rzządzających. W kręgu zainteresowań historyka znalazły się też zagadnienia związane z „drugą warstwą” mitów genetycznych, za pomocą których historiografia średniowieczna wyjaśniała pochodzenie dynastii. Kwestia ta została podjęta w tekście o micie monarchy jako dawcy żywności, zawartym w Gallowym podaniu o Piaście. Zdaniem C. Deptuły opowieść o pochodzeniu dynastii piastowskiej od władcy-rolnika, która swymi korzeniami sięgała do archaicznego mitu monarchy jako gwaranta żywności oraz dobrobytu kraju i poddanych, została następnie wprowadzona przez historiografię średniowieczną w krąg chrześcijańskiej kultury elitarniej. Spowodowało to, że pierwotne treści mitu uległy zatarciu, niemożliwe jest więc wskazanie elementów pogańskich składających się na fabułę mitu. Kolejne wersje podania o monarsze-żywicielu, zamieszczane na kartach późniejszych utworów historiograficznych, odpowiadały zmieniającym się potrzebom i wyzwaniom czasów, w których powstawały. Powiązanie przez C. Deptułę początków władzy królewskiej Piastów z ich możliwościami realizacji funkcji zaspokajania bezpieczeństwa żywnościowego poddanych, stanowiło pionierską propozycję interpretacji tych podań na gruncie polskiej mediewistyki¹⁰. Motyw władcy-żywiciela stał się również przedmiotem szczegółowych rozważań Jacka Banaszkiwicza¹¹. Uczony ten, odwołując się do teorii trzech funkcji mitu Georges’a Dumézila oraz dokonując głęboko sięgających porównań z podaniami greckimi, irańskimi, skandynawskimi itp., niezależnie od ustaleń lubelskiego badacza, wskazywał, że władza Piastów miała stanowić pochodną żywicielskich możliwości ich antenatów. C. Deptuła poddał gruntownej krytyce metodę zastosowaną przez swojego kolegę po fachu. Główny zarzut dotyczył odwoływania się do archetypów indoeuropejskich przy interpretacji Gallowego podania o monarsze-żywicielu, przy jednoczesnym lekceważeniu bądź marginalnym traktowaniu tradycji judeochrześcijańskiej zawartej w Piśmie Świętym¹². Wielka szkoda, że autor przy okazji wznowienia swojego artykułu nie zdecydował się dodać żadnego komentarza, w którym po latach odniósłby się do tej dyskusji.

Kolejna część recenzowanej pracy, *„Regnum et sacerdotium”*. Wzorce „drugiego Początku” i bohaterowie wielkiego kryzysu, została poświęcona ukazaniu powiązań między władzą świecką i duchowną w momencie ugruntowywania się w Polsce chrześcijaństwa. Rozważanie owe otwiera artykuł *Biskup i władca. Z problematyki ideologii państwowej i świadomości*

¹⁰ J. Banaszkiwicz, *Podanie o Piaście*, s. 40, przyp. 1.

¹¹ *Ibidem*, s. 40–84.

¹² C. Deptuła, *Galla*, s. 235 i n.

narodowej polskiego średniowiecza (s. 141–164; addenda, s. 165–167)¹³. W najstarszych zabytkach polskiej historiografii, tj. kronikach Galla Anonima i Wincentego Kadłubka, wyeksponowano połączenia osoby króla i biskupa, tj. Bolesław Chrobry – św. Wojciech oraz Bolesław Szczodry – św. Stanisław. C. Deptuła w przekonujący sposób wyjaśnił, że przywoływanie na kartach zabytków historiograficznych przedstawicieli dwóch władz dostarczało wzorców ładu religijno-politycznego oraz kształtowało główne trendy ideologiczne Polski średniowiecznej. Pierwsza para odzwierciedlała wizję „złotego wieku” w dziejach państwa polskiego. Z kolei od czasów Wincentego Kadłubka relacje między Bolesławem a Stanisławem ukazywano (z pewnymi nielicznymi wyjątkami¹⁴) na zasadzie analogii króla-tyrana, odrzucającego autorytet Kościoła, i świętego biskupa. Na kartach polskich utworów historiograficznych epoki średniowiecza można spotkać się z przedstawianiem postaci Bolesława Chrobrego jako „bojownika/zapaśnika” Chrystusa. Próby utożsamiania pierwszego króla Polski z władcą „świętym” na wzór Karola Wielkiego miały legitymizować władzę i uzasadniać działania podejmowane przez tego przedstawiciela dynastii piastowskiej¹⁵. Zagadnienie to stało się przedmiotem rozważań w artykule *Athleta Christi – Rex Poloniae (Z dziejów ideologii Królestwa Polskiego)*¹⁶ (s. 169–180; addenda, s. 181–218). C. Deptuła wykazał, że w piśmiennictwie czasów rozbitcia dzielnicowego, zwłaszcza z terenu Wielkopolski, odwołania do wzorca monarchy pobożnego stanowiły jeden z elementów ideologii odnowienia królestwa polskiego. Pobożność Bolesława Chrobrego dostarczała argumentów dla wzmocnienia autorytetu monarchii, wskazywała na siłę władzy monarszej, zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym (odwołania do jego wielkiego dzieła tworzenia „królestwa słowiańskiego”), a tym samym budziła nadzieje na zjednoczenie państwa dokonane pod egidą książąt wielkopolskich. Stąd też dążenia (niezrealizowane) wielkopolskiego Kościoła do przeprowadzenia kanonizacji Bolesława. Jak dowodzi autor, kult świętych władców, a tym

¹³ Opublikowany po raz pierwszy w czasopiśmie „Więź” 1968, 11, s. 42–64.

¹⁴ Zagadnienia związane z tzw. białą legendą króla Bolesława, osadzoną na toposie monarchy pokutującego za swe grzechy, ale funkcjonującą w nieporównanie mniejszym zakresie niż przekazy mające zohydzić postać władcy, zostało zasygnalizowane w analizowanym tekście (C. Deptuła, *Biskup*, s. 162–164). Więcej na ten temat zob.: J. Banaszekiewicz, *Czarna i biała legenda Bolesława Śmiałego*, „Kwartalnik Historyczny” 1981, 88, 2, s. 369–387.

¹⁵ M. Sosnowski, *Bolesław Chrobry i Karol Wielki – legitymizacja między kultem a imitacją*, „Historia Slavorum Occidentis” 2016, 2, s. 124–125.

¹⁶ Po raz pierwszy tekst został opublikowany w czasopiśmie „Znak” 1974, 26, 12, s. 1593–1604.

bardziej wynoszenie na ołtarze monarchów z rodzimej dynastii, nie był atrakcyjny z punktu widzenia miejscowych elit politycznych.

Najbardziej wyrazistym przykładem ścierania się władzy duchownej i świeckiej w dziejach polskiego średniowiecza pozostaje konflikt między biskupem krakowskim Stanisławem a królem Bolesławem Szczodrym. Od lat zatarg ów wzbudza zainteresowanie badaczy¹⁷. W 1904 r. lwowski historyk Tadeusz Wojciechowski opublikował *Szkice historyczne XI wieku*¹⁸, w których odrzucił narrację o konflikcie proponowaną przez Wincentego Kadłubka na rzecz przekazu Galla Anonima. Analiza stosownych fragmentów XII-wiecznej kroniki doprowadziła go do twierdzenia o związaniu się biskupa-zdrajcy z Czechami i Niemcami oraz o spisku duchownego, który wraz z Władysławem Hermanem wystąpił przeciwko królowi Polski. W efekcie miało to doprowadzić do buntu przeciw władcy i wyganiania go z kraju. Ustalenia Wojciechowskiego, jednoznacznie wskazującego na Stanisława jako głównego winowajcę całego zdarzenia, spotkały się zarówno z entuzjastycznym przyjęciem, jak i całkowitym odrzuceniem i potępieniem autora przez środowiska naukowe i pozanaukowe. Aprobata lub zanegowanie tez galicyjskiego badacza stanowiący papierek lakmusowy postaw politycznych, ideologicznych i światopoglądowych przedstawicieli elit polskich przez wiele lat XX stulecia¹⁹. W artykule *Z zagadnień interpretacji słynnego konfliktu. Refleksje wokół Szkiców historycznych XI wieku Tadeusza Wojciechowskiego*²⁰ (s. 219–246) C. Deptuła podjął próbę rekonstrukcji sposobu rozumowania XIX-wiecznego uczonego. Wychodząc od rozważań nad historiozoficznymi funkcjami narracji, lubelski mediewista szukał czynników, które kształtowały poglądy Wojciechowskiego na konflikt króla z biskupem. Tendencje reinterpretacyjne wyartykułowane w *Szkicach historycznych XI wieku* z jednej strony stanowiły zadość nowoczesnej nauce historycznej, z drugiej zaś całkowita deprecjacja przekazu Kadłubka dokonana przez uczonego lwowskiego i wyeksponowanie motywu biskupa-zdrajcy, wpisywały się w prowadzony w owym czasie rozrachunek z klęską rozbiorów. Wojciechowski miał dostrzegać

¹⁷ Stosunkowo najpełniejszy zestaw publikacji poświęconych temu zagadnieniu, wydanych do początku XXI w., zestawili: M. Plezia, *Dookoła sprawy św. Stanisława. Studium źródłoznawcze*, Bydgoszcz 1999, s. 15–32; G. Labuda, *Święty Stanisław biskup krakowski, patron Polski. Śladami biskupstwa – męczeństwa – kanonizacji*, Poznań 2000, s. 13–46.

¹⁸ T. Wojciechowski, *Szkice historyczne jedynastego wieku*, Kraków 1904.

¹⁹ T. Grudziński, *Konflikt króla Bolesława Szczodrego z biskupem Stanisławem w polskiej świadomości zbiorowej (zarys problematyki)*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 1981, 17, s. 13–15.

²⁰ Artykuł po raz pierwszy ukazał się w „Rocznikach Humanistycznych” 1987, 35, 2, s. 435–457.

zbieżność sytuacji Polski XI w. z wydarzeniami z XVIII stulecia, a osobę Stanisława wykreował na „prototargowiczana”. W ujęciu C. Deptuły osoby Bolesława Chrobrego czy św. Stanisława były nie tylko kluczowymi postaciami narracji traktujących o wprowadzaniu czy ugruntowaniu nowego porządku na ziemiach polskich. Główni protagoniści drugiego, chrześcijańskiego Początku stanowili uniwersalne narzędzie interpretacji późniejszych dziejów.

Jedną z bardziej znanych prac lubelskiego badacza pozostaje *Czorsztyn, czyli Wronin. Studium z najstarszych dziejów osadnictwa na pograniczu polsko-węgierskim w regionie Pienin*, która miała powstać na skutek zamiłowań do podróży i wędrówek²¹. Monografia ta, wraz z kilkoma innymi artykułami²², wpisywała się w prowadzone dociekania nad wpływem człowieka na przekształcenia ziemi sądeckiej w XIII–XIV stuleciu, a szerzej – nad znaczeniem przyrody dla ludzi średniowiecza. Do tematyki tej w pewnym zakresie nawiązuje trzecia część recenzowanego tomu, zatytułowana *Od morza po góry przez lasy*²³. Poświęcona ona została dociekaniami nad kulturowym, cywilizacyjnym, sakralnym czy politycznym aspektem wybranych elementów przestrzeni geograficznej. Pierwszy tekst, *Ideologia Polski jako państwa morskiego w dziejopisarstwie polskim XII–XIV wieku*²⁴ (s. 249–267), dotyczy roli ideowej morza w polskich utworach historycznych doby średniowiecza²⁵. Najbardziej rozpoznawalnym dowodem zainteresowań sprawami morskimi jest słynna pieśń z czasów walk Bolesława Krzywoustego o Pomorze, zanotowana na kartach dzieła

²¹ M. Filipowicz, *Profesor Czesław Deptuła*, w: *Scientia et Fidelitate. Księga Pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. T. Panfil, Lublin 2013, s. 26.

²² C. Deptuła, *Czorsztyn, czyli Wronin. Studium z najstarszych dziejów osadnictwa na pograniczu polsko-węgierskim w regionie Pienin*, Lublin 1992; idem, *Geneza*, s. 4–16; idem, *Nad rekonstrukcją dziejów regionu czorsztynskiego w XIII i XIV wieku*, „Pieniny – Przyroda i Człowiek” 1997, 5, s. 21–35; idem, „*Dominae Sandecenses*” XIV wieku a schyłek władztwa klarysek nad górnym Dunajcem, w: *Ojczyzna i wolność. Prace ofiarowane prof. Janowi Ziółkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Barańska, W. Matwiejczuk, E.M. Ziółek, Lublin 2000, s. 81–91.

²³ Taki tytuł został wskazany przez autora w *Słowie wstępnym* (s. 12) i jest konsekwentnie używany w nagłówku tej części pracy. Z kolei w spisie treści widnieje: *Od morza do gór przez lasy*.

²⁴ Pierwsze wydanie tekstu: „*Zeszyty Naukowe KUL*” 1975, 18, 4, s. 3–17.

²⁵ Problematyka znaczenia kulturowego morza w polskim piśmiennictwie średniowiecznym była kontynuowana przez autora w jego artykule *Sakralne wartościowanie morza a problem ingerencji Pomorza z Polską we wcześniejszym średniowieczu*, „*Summarium*” 1975, 4, s. 164–173.

Galla Anonima²⁶. Co prawda, jest to jeden z nielicznych przykładów tak wprost wyrażonego zainteresowania sprawami morskimi, a samo morze nie zajmowało nazbyt eksponowanego miejsca w najdawniejszym piśmiennictwie polskim. Autor, porównując treści ideowe odnoszące się do problematyki morskiej w dwóch pierwszych kronikach polskich, udowadnia jednak, że średniowieczne dywagacje na temat polskiej obecności nad Bałtykiem pozostawały istotne dla prowadzonych wówczas narracji. Niezwykle cennym ustaleniem autora jest to, że w rodzimej historiografii wieków średnich ideologia morska wyrosła i pozostawała wpisana w kulturę rycerską. W tekście *Święte góry w dawnej Polsce. Impresje z pogranicza średniowiecza i renesansu*²⁷ (s. 269–287; addenda, s. 288) poddano analizie znany z tradycji judeochrześcijańskiej motyw świętych wzniesień. Punktem wyjścia tych rozważań uczyniono Chorografię Królestwa Polskiego, poprzedzającą *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego* Jana Długosza. Wymiar sakralny przypisywany przez kanonika krakowskiego takim wzniesieniom jak Łysiec, Wawel, Jasna Góra i Tyniec wiązał się z obecnością tam świątyń chrześcijańskich, widocznego znaku zwycięstwa prawdziwej wiary nad błędami pogaństwa. Opowieści o świętych górach Polski stanowiły zadość procesom fabularyzacji przestrzeni²⁸. Uczone dywagacje średniowiecznych kronikarzy na temat świętych gór miały ukazać jedność dziejów, gdzie czasy pogańskie odnajdywały dopełnienie w historii chrześcijańskiej. Autor rozwinął wątek kulturowego znaczenia środowiska przyrodniczego w artykule *Krajobrazy, bestie, sąsiedzi i bohaterowie. Wokół kwestii postrzegania przyrody w narracji historiograficznej polskiego średniowiecza* (s. 289–313)²⁹. Tym razem zakres przedmiotowy analizy był o wiele szerszy, objął bowiem takie elementy natury ujęte w kronice Galla Anonima, jak: lasy, puszcze, wilki i morze. C. Deptuła zwrócił uwagę, że pełniły one funkcję czynników warunkujących działania i postawy bohaterów dzieła, determinując cechy jednostek i całych zbiorowości, wyjaśniając sens opisywanych zdarzeń,

²⁶ W polskim przekładzie pieśń ta zaczyna się od słów: *Naszym przodkom wystarczały ryby słone i cuchnące* (Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, Wrocław 1989, s. 97).

²⁷ Artykuł ten po raz pierwszy został zamieszczony w pracy zbiorowej *Miejsce rzeczy-wiste, miejsce wyobrażone. Studia nad kategorią miejsca w przestrzeni kultury*, red. M. Kitowska-Rysiak, E. Wolicka, Lublin 1999, s. 215–224.

²⁸ Sformułowanie to, rozpropagowane przez Jacka Banaszekwicz, można wyjaśnić jako przypisanie określonej przestrzeni pewnej treści kulturowej ważnej i przynoszącej czytelne znaczenia dla wspólnoty zamieszkującej dany teren (idem, *Fabularyzacja przestrzeni. Średniowieczny przykład granic*, „Kwartalnik Historyczny” 1979, 86, 4, s. 987–988).

²⁹ Tekst ten pierwotnie został opublikowany w czasopiśmie „Teki Komisji Historycznej” 2006, 3, s. 7–30.

a także rozgraniczając to, co swoje (znane, bezpieczne), od tego, co obce (niosące zagrożenie). Rozważania na temat funkcjonowania elementów środowiska geograficzno-przyrodniczego w polskim piśmiennictwie średniowiecznym, ukazane w tej części pracy, są kluczowe dla przybliżenia warstwy ideologicznej zabytków historiograficznych. Co więcej, kategorie miejsca pozostają również znaczące dla konstruowania wizji dziejów oraz określania tożsamości kulturowej jednostki.

Zainteresowania badawcze lubelskiego historyka koncentrują się także na życiu świętych i dziejach ich kultu, prezentowanych na tle przeobrażeń społecznych, kulturowych czy politycznych wieków średnich³⁰. Tej problematyce, z którą czytelnik miał szansę zapoznać się w czasie lektury niektórych z wyżej omówionych tekstów³¹, poświęcona jest ostatnia, czwarta część pracy: *Dwa spotkania ze świętymi*. Znalazły się tutaj bardzo obszerne artykuły, tj. *Wielkopolska rodzina monarsza błogostawionej Jolenty a niektóre problemy biografii księżnej*³² (s. 317–360; addenda s. 360–362) oraz *Wojciech Sławnikowic – „święty w drodze”* 363–400; addenda, s. 401–402³³. W pierwszym tekście skupiono się na ukazaniu przemian w postrzeganiu roli kobiety wywodzącej się z wyższych warstw społecznych w XIII stuleciu. C. Deptuła, śledząc uczestnictwo wielkopolskiej księżnej w wydarzeniach rodzinnych, relacje z najbliższym otoczeniem i przedstawicielami dynastii piastowskiej, życie dworskie oraz udział w sprawach państwowych, doszedł do wniosku, że wpisywała się ona w nowy kanon aktywnej świętości kobiecej: „Święta monarchini »nowego typu« nie tyle funduje szpitale, ile sama idzie pielęgnować trędowatych i karmić nędzarzy” (s. 360). Drugi artykuł ukazuje mobilność przestrzenną oraz środowiskowo-kulturową wczesnośredniowiecznego świętego. Autor

³⁰ M. Filipowicz, *op. cit.*, s. 26.

³¹ Zob. w niniejszym tomie: C. Deptuła, *Biskup*; idem, *Z zagadnień interpretacji*. Dociekania nad znaczeniem i sprawowaniem kultu świętych autor prowadził nie tylko w odniesieniu do wieków średnich. Niezwykle interesujące pozostaje jego studium *Legenda i kult świętego Izydora Oracza a problemy polskiej wsi pod zaborami*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1996, 39, 1–2, s. 127–147.

³² Artykuł ten ukazał się po raz pierwszy w pracy zbiorowej: *Święci nie przemijają. Materiały z sympozjum naukowego o błogostawionej Jolencie z okazji 700-lecia jej śmierci, Gniezno, 8–9 października 1999 roku*, red. P. Blok, Gdańsk 2002, s. 11–52; głos C. Deptuły w *Dyskusji na zakończenie pierwszego dnia sympozjum*, s. 104–108. W recenzowanym tomie kilkunastu autorów wypowiedź autora w ramach dyskusji, zatytułowaną *Dyskusja na zakończenie pierwszego dnia sympozjum naukowego o błogostawionej Jolencie z okazji 700-lecia jej śmierci* dołączono bezpośrednio po artykule (s. 356–360).

³³ Pierwsze miejsce wydania artykułu: *Dziedzictwo kultu świętego Wojciecha. Ogólnopolska sesja z okazji jubileuszu 1000-lecia męczeństwa św. Wojciecha KUL – 22 IX 1997*, red. R. Knapieński, Lublin 1998, s. 41–89.

w zachowanych legendach hagiograficznych widzi życie Wojciecha Sławnikowica na podobieństwo wędrowki na określonym szlaku, na którym znalazły się stacje, czyli ważne wydarzenia w czasie ziemskiej wędrowki świętego, a jednocześnie miejsca poświadczające obecność lub będące areną znaczących aktywności Wojciecha.

Dążenia do poznania najdawniejszej przeszłości stanowią najbardziej naturalny przejaw zainteresowań nie tylko jednostek, ale całych społeczeństw, niezależnie od czasów i szerokości geograficznych. W przypadku gdy wiedza na ten temat jest niedostępna lub mocno niepewna, głównie z powodu braku źródeł pisanych, tworzy się miejsce dla snucia wszelkiego rodzaju legend. Ich zadaniem jest objaśnienie pochodzenia własnego plemienia, rodu czy dynastii panującej³⁴. Dochodzi w ten sposób do zaspokojenia potrzeby wizji własnej przeszłości, będącej nieodzownym składnikiem świadomości zbiorowej danej wspólnoty³⁵. Zadaniem takich opowieści było wytworzenie „uczuciowych więzi wewnątrzgrupowych”, co miało na celu determinować wspólny początek członków grupy³⁶. W wiekach średnich miejscem artykułowania oraz utrwalania tych tradycji stały się rodzime utwory historiograficzne³⁷. Ich autorzy, starając się odpowiedzieć na pytania o genezę danego ludu czy dynastii, niejednokrotnie modelowali przechowywane w pamięci zbiorowej opowieści, zgodnie z wymogami klimatu kulturowego epoki, bieżącej sytuacji politycznej czy aktualnymi potrzebami elit politycznych, kościelnych lub intelektualnych. Na kartach średniowiecznych zabytków piśmiennictwa historycznego, narracje o początkach mogły ulegać ideologizacji czy mitologizacji. Tym samym rozważania na tematy genetyczne spełniały ściśle określone funkcje w późniejszych okresach. Problematyka owa znalazła odzwierciedlenie w omawianych tekstach lubelskiego historyka. Przyjęta przez C. Deputę koncepcja dwuczłonowej struktury mitów, objawiająca się w Początku pierwszym (pogańskim) i drugim (chrześcijańskim), zapewniła wielowymiarowy system odniesienia dla analizy wizji genezy państwa w średniowiecznych utworach historiograficznych. Niezwykle cenne jest przy tym wykazanie kulturowego, symbolicznego znaczenia elementów przyrodniczych i geograficznych dla konstruowania przez

³⁴ Więcej na ten temat zob.: H. Samsonowicz *Mity „Początku”*, w: idem, *O „historii prawdziwej”*. *Mity, legendy i podania jako źródło historyczne*, Warszawa 1997, s. 27–40.

³⁵ L. Leciejewicz, *Legendy etnogenetyczne w świecie słowiańskim*, „*Slavia Antiqua*” 1989/1990, 32, s. 121; B. Szacka, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa 2006, s. 48–54.

³⁶ J. Banaszekiewicz, *Origo et religio – wersja słowiańska (o sposobach budowania tożsamości wspólnotowej w społecznościach wczesnego średniowiecza – „wzorcotwórcze pamiętki” i opowieści o nich*, w: tegoż, *Trzy po trzy o dziesiątym wieku*, Kraków 2014, s. 316.

³⁷ J. Strzelczyk, *Początki refleksji nad pochodzeniem i językiem Słowian*, w: *Tożsamość a język w perspektywie slawistycznej*, red. S. Gajda, Opole 2008, s. 36.

polskich kronikarzy narracji o początkach państwa polskiego. Nieocinionym wkładem badacza w dociekania nad średniowiecznymi narracjami jest uwypuklenie tradycji biblijnej jako źródła pewnych archetypów, wzorców oraz kontekstu dla konstruowania średniowiecznych podań o genezie poszczególnych państw i narodów. Uznanie budzi również umiejętne wykorzystanie pewnych motywów zaczerpniętych z (wcześnie) średniowiecznych narracji w interpretacji wydarzeń z czasów późniejszych. Artykuły zebrane w jednym tomie, reprezentujące najistotniejsze kierunki badań podejmowanych przez autora, stanowią przypomnienie, a jednocześnie historiozoficzne dopełnienie rozważań prowadzonych w przywoływanych monografiach C. Deptuły.

Z drobniejszych i mniej istotnych uwag należy wskazać na pewne niedociągnięcia czy błędy interpunkcyjne, które pojawiły się we *Wprowadzeniu* i *Słowie wstępnym*. Nie udało się również uniknąć pewnej nieścisłości między tytułem jednej części zawartym w *Spisie treści* a tym używanym w dalszej części pracy. Potknięcia owe absolutnie nie rzutują na odbiór całości, należałoby jednak pomyśleć o przeprowadzeniu dokładniejszej korekty wskazanych części pracy.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Printed sources (Źródła drukowane)

Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, tł. R. Grodecki, Wrocław 1989.

Studies (Opracowania)

Banaszkiewicz J., *Czarna i biała legenda Bolesława Śmiałego*, „Kwartalnik Historyczny” 1981, 88, 2.

Banaszkiewicz J., *Gall Anonim – tradycja historyczna Piastów jako wykład o początkach rodu-dynastii i Polski, w planie podobnych realizacji dziejopisarskich XII stulecia*, w: *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 1, red. J. Banaszkiewicz, A. Dąbrówka, P. Węcowski, Warszawa 2018.

Banaszkiewicz J., *Fabularyzacja przestrzeni. Średniowieczny przykład granic*, „Kwartalnik Historyczny” 1979, 86, 4.

Banaszkiewicz J., *Origo et religio – wersja słowiańska (o sposobach budowania tożsamości wspólnotowej w społecznościach wczesnego średniowiecza – „wzorcotwórcze pamiątki” i opowieści o nich*, w: idem, *Trzy po trzy o dziesiątym wieku*, Kraków 2014.

Banaszkiewicz J., *Podanie o Lestku i Złotniku. Mistrza Wincentego*, „Kronika polska” I 9, 11, „Studia Źródłoznawcze” 1987, 30.

Banaszkiewicz J., *Podanie o Piaście i Popielu. Studium porównawcze nad wczesnośredniowiecznymi tradycjami dynastycznymi*, Warszawa 1986.

Banaszkiewicz J., *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, Wrocław 1998.

Banaszkiewicz J., *Mistrz Wincenty i naśladowcy – wizje najstarszych dziejów Polski XIII–XV wieku*, w: *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 1, red. J. Banaszkiewicz, A. Dąbrówka, P. Węcowski, Warszawa 2018.

Deptuła C., *Archanioł i smok: z zagadnień legendy miejsca i mitu początku w Polsce średniowiecznej*, Lublin 2003.

- Deptuła C., *Athleta Christi – Rex Poloniae* (Z dziejów ideologii Królestwa Polskiego), „Znak” 1979, 26, 12.
- Deptuła C., *Biskup i władca. Z problematyki ideologii państwowej i świadomości narodowej polskiego średniowiecza*, „Więź” 1968, 11.
- Deptuła C., *Czorsztyn, czyli Wronin. Studium z najstarszych dziejów osadnictwa na pograniczu polsko-węgierskim w regionie Pienin*, Lublin 1992.
- Deptuła C., „*Dominae Sandecenses*” XIV wieku a schyłek władztwa klarysek nad górnym Dunajcem, w: *Ojczyzna i wolność. Prace ofiarowane prof. Janowi Ziółkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Barańska, W. Matwieczuk, E.M. Ziółek, Lublin 2000.
- Deptuła C., *Galla Anonima mit genezy Polski. Studium z historiozofii i hermeneutyki symboli dziejopisarstwa średniowiecznego*, Lublin 1990, wydanie drugie: Lublin 2000.
- Deptuła C., *Geneza zamku czorsztyńskiego i jego roli w regionie Pienin – legendy, domysły i fakty*, „Prace Pienińskie” 1995, 7.
- Deptuła C., *Ideologia Polski jako państwa morskiego w dziejopisarstwie polskim XII–XIV wieku*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1975, 18, 4.
- Deptuła C., *Krajobrazy, bestie, sąsiedzi i bohaterowie. Wokół kwestii postrzegania przyrody w narracji historiograficznej polskiego średniowiecza*, „Teki Komisji Historycznej” 2006, 3.
- Deptuła C., *Legenda i kult świętego Izydora Oracza a problemy polskiej wsi pod zaborami*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1996, 39, 1–2.
- Deptuła C., *Metropolis. Z zagadnień mitu genezy stolic w Europie słowiańskiej*, „Roczniki Humanistyczne” 2001, 49, 4.
- Deptuła C., *Nad rekonstrukcją dziejów regionu czorsztyńskiego w XIII i XIV wieku*, „Pieniny – Przyroda i Człowiek” 1997, 5.
- Deptuła C., *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji*, Lublin 2022.
- Deptuła C., *Początki klasztorów norbertańskich w Dłubni-Imbramowicach i Płocku*, „Roczniki Humanistyczne” 1968, 16, 2.
- Deptuła C., *Problem mitu monarchy – dawcy żywności w Polsce średniowiecznej. Na przykładzie podania o Piaście*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1975, 18, 3.
- Deptuła C., *Sakralne wartościowanie morza a problem ingerencji Pomorza z Polską we wcześniejszym średniowieczu*, „Summarium” 1975, 4.
- Deptuła C., *Średniowieczne mity genezy Polski*, „Znak” 1973, 25, 11/12.
- Deptuła C., *Święte góry w dawnej Polsce. Impresje z pogranicza średniowiecza i renesansu, w: Miejsce rzeczywiste, miejsce wyobrażone. Studia nad kategorią miejsca w przestrzeni kultury*, red. M. Kitowska-Rysiak, E. Wolicka, Lublin 1999.
- Deptuła C., *Wielkopolska rodzina monarsza błogosławionej Jolenty a niektóre problemy biografii księżnej*, w: *Święci nie przemijają. Materiały z sympozjum naukowego o błogosławionej Jolencie z okazji 700-lecia jej śmierci*, Gniezno, 8–9 października 1999 roku, red. P. Blok, Gdańsk 2002.
- Deptuła C., *Wojciech Sławnikowicz – „święty w drodze”*, w: *Dziedzictwo kultu świętego Wojciecha. Ogólnopolska sesja z okazji jubileuszu 1000-lecia męczeństwa św. Wojciecha KUL – 22 IX 1997*, red. R. Knapieński, Lublin 1998.
- Deptuła C., *Zagadnienie początków kolegiaty św. Michała w Płocku*, „Notatki Płockie” 1959, 13–14.
- Deptuła C., *Z badań nad początkami kanoników regularnych w Polsce (Najnowsze prace polskie)*, „Roczniki Humanistyczne” 1961, 10, 2.
- Deptuła C., *Z zagadnień interpretacji słynnego konfliktu. Refleksje wokół Szkiców historycznych XI wieku Tadeusza Wojciechowskiego*, „Roczniki Humanistyczne” 1987, 35, 2.

- Dunin-Wąsowicz T., *Drogami średniowiecznej Polski. Studia z dziejów osadnictwa i kultury*, Warszawa 2011.
- Filipowicz M., *Profesor Czesław Deptuła*, w: *Scientia et Fidelitate. Księga Pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. T. Panfil, Lublin 2013.
- Grudziński T., *Konflikt króla Bolesława Szczodrego z biskupem Stanisławem w polskiej świadomości zbiorowej (zarys problematyki)*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 1981, 17.
- Iwańczak W., *Świadkowie historii? Średniowiecze w dziejopisarstwie Europy Środkowej dawniej i dziś*, Kraków 2019.
- Kürbis B., *Na progach historii: prace wybrane*, Poznań 1994.
- Kürbis B., *Na progach historii II: O świadectwach do dziejów kultury Polski średniowiecznej*, Poznań 2001.
- Labuda G., *Święty Stanisław biskup krakowski, patron Polski. Śladami biskupstwa – męczeństwa – kanonizacji*, Poznań 2000.
- Leciejewicz L., *Legendy etnogenetyczne w świecie słowiańskim*, „Slavia Antiqua” 1989/1990, 32.
- Plezia M., *Dookoła sprawy św. Stanisława. Studium źródłoznawcze*, Bydgoszcz 1999.
- Pomian K., *Przeszłość jako przedmiot wiary*, Warszawa 1968.
- Samsonowicz H., *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, Wrocław 2009.
- Samsonowicz H., *Mity „Początku”*, w: H. Samsonowicz, *O „historii prawdziwej”. Mity, legendy i podania jako źródło historyczne*, Warszawa 1997.
- Skibiński E., *Kronikarze polscy o początkach państwa*, w: *Tradycje i nowoczesność – początki państwa polskiego na tle środkowoeuropejskim w badaniach interdyscyplinarnych*, red. M. Danielewski, M. Matla, H. Kóčka-Krenz, Poznań 2016.
- Skibiński E., *Początki Polski w Kronice polskiej i w Kronice Dzierzwy*, w: *Cognitioni gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane Profesorowi Jerzemu Strzelczykowi*, red. D.A. Sikorski, A.M. Wyrwa, Poznań–Warszawa 2006.
- Skibiński E., *Przemiany władzy. Narracyjna koncepcja Anonima tzw. Galla i jej podstawy*, Poznań 2009.
- Skibiński E., *Wanda i Lubosza. Mit i motyw – kilka uwag o budowie książki opowiadań w tekstach kronik średniowiecznych*, w: *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce. Katalog wystawy*, red. L. Wetesko, Poznań–Warszawa 2006.
- Sochacka A., *Regimen, dominium, societas Nobilium. Z dziejów gospodarki, administracji i polityki w Lubelskiem w średniowieczu*, Lublin 2014.
- Sosnowski M., *Bolesław Chrobry i Karol Wielki – legitymizacja między kultem a imitacją*, „Historia Slavorum Occidentis” 2016, 2.
- Strzelczyk J., *Początki refleksji nad pochodzeniem i językiem Słowian*, w: *Tożsamość a język w perspektywie slawistycznej*, red. S. Gajda, Opole 2008.
- Szacka B., *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa 2006.
- Wiszewski P., *„Domus Boleslai”. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 r.)*, Wrocław 2008.
- Wiszewski P., *Vere Polonia ceca prius erat... Process of nation-making in the „Chronicle” of Anonymous called Gallus (1st half of the 12th century)*, w: *La nació a l’edat mitjana*, red. F. Sabaté, Lleida 2020.
- Węcowski P., *Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków 2014.
- Węcowski P., *Uwagi na temat początków Polski w pamięci historycznej w późnym średniowieczu*, w: *Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu*, red. S. Gawlas, P. Żmudzki, Warszawa 2017.

Wojciechowski T., *Szkice historyczne jedynastego wieku*, Kraków 1904.

Żmudzki P., *Spór o analizę struktur podań i mitów dotyczących „Początku” Polski (na marginesie książek Jacka Banaszkiewicza i Czesława Deptuły, „Przegląd Historyczny” 2002, 93, 4.*

NOTA O AUTORZE

Anna Obara-Pawłowska – adiunkt w Katedrze Historii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Historii UMCS w Lublinie. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na twórczości Jana Długosza i polityce gospodarczej wieków średnich.

ABOUT THE AUTHOR

Anna Obara-Pawłowska – an Assistant Professor in the Department of Ancient and Medieval History at the History Institute UMCS in Lublin. Her research interests focus on the works by Jan Długosz and economic policy in the Middle Ages.